

Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю: здобутки та перспективи діяльності наукової Лабораторії

Історія Лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю» (далі – Лабораторія) розпочалася у вересні 1995 р. – через 2 місяці після створення Інституту вивчення проблем злочинності Академії правових наук України. Першим її завідувачем був професор кафедри криміналістики Національної юридичної академії України, доктор юридичних наук М. В. Салтевський.

З 1999 р. і дотепер Лабораторію очолює доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України В. Ю. Шепітько.

Восени 1995 р. керівником Лабораторії – доктором юридичних наук, професором М. В. Салтевським – був налагоджений творчий контакт із такими провідними науковцями, як академік НАН України І. Б. Сіроджа, доктор технічних наук, професор Ю. О. Абрамов, доктор технічних наук, професор В. К. Копила, доктор фізико-математичних наук, професор Н. П. Жук та ін. та науково-дослідними колективами м. Харкова щодо аналізу нових технологій, технічних засобів та методів з метою їх використання у боротьбі зі злочинністю. За результатами цієї роботи

сформовані напрями подальшої наукової діяльності Лабораторії.

Протягом 1996–1997 рр. Лабораторія під керівництвом М. В. Салтевського працювала над розробкою таких двох тем: «Використання досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю (інформаційний пошук та обґрунтування напрямків досліджень)» та «Розробка науково-прикладної програми використання досягнень науки і техніки у боротьбі з тяжкими злочинами проти особи, перш за все – з вбивствами на замовлення, тероризмом, пов'язаними з викраденням людей».

З початку 1998 р. до кінця 1999 р. співробітники¹ Лабораторії здійснювали дослідження з наукової теми «Криміналістичні, правові та організаційні проблеми використання технічних засобів у боротьбі зі злочинністю». У межах цієї теми розроблені методи і засоби дослідження мовних сигналів людини для її ототожнення та досліджувалися окремі проблеми відтворення комп'ютерними засобами зовнішності злочинця за слідами пам'яті очевидця.

¹ У 1998–1999 рр. науково-дослідною роботою Лабораторії керували: доктор юридичних наук, професор В. Ю. Шепітько та доктор юридичних наук, професор М. В. Салтевський. Виконавці теми: кандидат технічних наук О. Я. Дрюченко, В. О. Губанов та кандидат юридичних наук М. Г. Щербаковський.

Окрему увагу було приділено правовим та організаційним проблемам проведення судової експертизи.

Протягом 2000–2001 рр. науковці Лабораторії¹ працювали над фундаментальною науковою темою «Криміналістичні проблеми збирання доказів технічними засобами у кримінальному процесі». Основну увагу було приділено дослідженням за такими основними напрямками: 1) проблеми ідентифікації людини за ознаками зовнішності за допомогою засобів комп'ютерної графіки; 2) ідентифікація особи невідомого трупа; 3) методи дослідження невидимих слідів контакту; 4) проблема диференціації ідентифікаційних ознак мовного сигналу, заснованих на аналізі структурних характеристик елементарних сегментів; 5) проблеми вдосконалення методик ідентифікації засобів і матеріалів звуко- і відеозапису, комп'ютерних технологій.

Під час дослідження за цією темою були отримані такі результати: 1) створено нову методику проведення ідентифікаційного фоноскопичного дослідження зашумленого, спотвореного і обмеженого за тривалістю та за обсягом мовного матеріалу із розрахунком її потенційної надійності; 2) розроблено структуру методики складання комп'ютерного фоторобота в системі «ОБРАЗ»; 3) розроблено окремі комплекти науково-технічних засобів; 4) на основі узагальнен-

ня судово-слідчої та експертної практики розслідування вбивств запропоновано алгоритми дій слідчого та судового експерта, спрямовані на встановлення особи невідомого трупа в найбільш складних ситуаціях розслідування; 5) удосконалено деякі методи (прийоми) провадження окремих видів судових експертиз; 6) сформовано банк даних ознак зовнішності людини за допомогою засобів комп'ютерної графіки.

У період з 2002 р. по 2006 р. науковці Лабораторії під керівництвом професора В. Ю. Шепітька працювали над фундаментальною темою «Проблеми криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних органів»². У межах цієї теми розроблено модель компактного, розбірного, малогабаритного металошукача з глибиною пошуку металу в цегляній або бетонній стіні до 70 см, у ґрунті та воді – до 1,5 м та пристрій для вимірювання швидкості балістичних об'єктів. Пристрій рекомендований НДЕКЦ ГУМВС України в Харківській області для використання при проведенні судово-балістичних експертиз фахівцями експертних установ системи Міністерства внутрішніх справ і Міністерства юстиції.

За даною темою також розроблено систему тактичних рекомендацій щодо проведення огляду місця події, трупа, огляду та фіксації слідів на місці події, складання протоколу огляду місця події,

¹ У період 2000–2001 рр. науковим керівником НДР Лабораторії був доктор юридичних наук, професор В. Ю. Шепітько. Виконавці дослідження: кандидат технічних наук О. Я. Дрюченко, кандидат юридичних наук І. В. Борисенко, В. О. Губанов, М. М. Виноградов, А. В. Работягов, С. О. Когут, О. М. Могильников, С. В. Грицаєнко.

² Розробку цієї теми здійснювали: керівник НДР – завідувач Лабораторії – професор, доктор юридичних наук В. Ю. Шепітько та виконавці – доктор технічних наук, професор І. Б. Сіроджа, кандидат юридичних наук Г. К. Авдєєва, кандидат технічних наук Ю. В. Ломоносов, кандидат юридичних наук В. В. Білоус, кандидат юридичних наук І. В. Борисенко, Л. І. Керик, Ю. С. Іванова, Д. В. Затенацький.

проведення допитів, обшуків, призначення судових експертиз, планування слідчо-оперативної роботи та ін.

Під час роботи за темою «Проблеми криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних органів» створено алгоритми ідентифікації людини на основі біометричних ознак, які можуть бути використані в автоматизованих системах для ідентифікації особи за ознаками зовнішності за допомогою автоматичних контрольно-пропускних пристроїв, у системах інформаційної безпеки з метою обмеження доступу до ЕОМ й окремих програм, баз даних, криптографічних додатків, медичних відомостей, окремих ресурсів Інтернету, систем електронної торгівлі, систем автоматичного спостереження за підозрюваними, інформаційно-пошукових систем щодо розшуку людей, систем активного відеоспостереження за надзвичайних подій.

За цією науковою темою також розроблено автоматизоване робоче місце (АРМ) слідчого «Інсайт», що складається з таких блоків: система «Законодавство» (нормативно-правові акти, що регулюють діяльність слідчого); система «Документ» (зразки процесуальних документів); система «Слідчі дії» (процесуальна регламентація і тактика слідчих дій); система «Науково-технічні засоби» (техніко-криміналістичне забезпечення органів досудового слідства); система «Судові експертизи» (підготовка матеріалів для призначення судових експертиз, типові питання); система «Криміналістичні методики» (методики розслідування окремих видів злочинів); система «Словник термінів» (словник термінів з криміналістики);

система «Правоохоронні органи та експертні установи» (основні відомості та адреси); система «Навчання» (програми-тренажери, навчальні фільми, тести); система «Бібліографія».

Членами творчого колективу розроблено інформаційно-пошуковий модуль АПС «Кліше», призначений для збереження, відображення, перегляду, редагування і пошуку зображень відбитків печаток усіх районних відділень ДАІ УМВС України. З метою автоматизації експертних досліджень документів, які містять відбитки печаток, розроблено модель програмного комплексу, що складається з двох структурно-програмних модулів: Інформаційно-пошуковий модуль (автоматизована інформаційно-пошукова система «Кліше») і модуль «Автоматизоване робоче місце експерта-криміналіста» (автоматизована інформаційно-пошукова система «Кліше» з інтегрованим модулем робочого місця експерта-криміналіста (АПС «Кліше» / АРМ-ЕК).

За результатами численних експериментальних досліджень розроблено оригінальну методику ідентифікації людини за параметрами мовних сигналів, засновану на порівнянні виділених з мовного сигналу на ділянках голосних звуків комплексу параметрів, обчисленні їх кількісних показників, подальшому їх упорядкуванні і пороговому зіставленні.

У період 2008–2011 рр. науковці лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю» проводили наукове дослідження за темою «Криміналістичні засоби та інноваційні технології у бо-

ротьбі зі злочинністю»¹, в межах якої розроблено практичні рекомендації щодо розроблення криміналістичних алгоритмів і їх впровадження в діяльність органів досудового слідства, побудовано алгоритми автоматизованої цифрової фотозйомки, цифрового відео- та звукозапису.

Відповідно до цілей дослідження за цією темою проведено анкетування 290 слідчих прокуратури різних областей України, вивчено матеріали 75 кримінальних справ та узагальнено дані матеріали з метою визначення шляхів подальшої роботи з розробки новітніх криміналістичних засобів та інноваційних технологій.

За результатами вивчення та аналізу всього процесу створення інформаційних технологій для правоохоронних органів (у т. ч. – автоматизованих робочих місць – АРМ) та їх окремих етапів дослідниками Лабораторії запропоновано комплекс вимог, яким вони обов'язково повинні відповідати.

Під час роботи за темою досліджено сутність та розроблено визначення тер-

¹ Науковий керівник теми «Криміналістичні засоби та інноваційні технології у боротьбі зі злочинністю» – завідувач лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю» доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України В. Ю. Шепітько. Виконавці дослідження: головний науковий співробітник, доктор технічних наук, професор, академік УкрАІН І. Б. Сіроджа, провідний науковий співробітник, старший науковий співробітник, кандидат юридичних наук Г. К. Авдєєва, старший науковий співробітник, кандидат юридичних наук В. В. Білоус, науковий співробітник, кандидат юридичних наук, доцент І. В. Борисенко, науковий співробітник, кандидат юридичних наук Д. В. Затенацький, науковий співробітник Л. І. Керик, молодший науковий співробітник, кандидат юридичних наук Н. В. Павлюк, молодший науковий співробітник Ю. С. Іванова.

міна «інновації в криміналістиці», а саме: інноваціями в криміналістиці та досудовому слідстві служать як новостворені результати науково-дослідної і (або) дослідно-конструкторської роботи, що спеціально розроблені для потреб співробітників правоохоронних органів, так і вже відомі, але використані за іншим призначенням та (або) в іншій галузі діяльності людини, і (або) вдосконалені криміналістичні засоби, а також організаційно-технічні рішення методичного, наукового або іншого характеру, що істотно поліпшують якість та повноту процесу доказування по справі, підвищують його науковий рівень та скорочують терміни досудового слідства, дозволяють вирішувати питання, що раніше не вирішувались з причини відсутності необхідних криміналістичних засобів.

З урахуванням результатів узагальнення кримінальних справ, а також зауважень та пропозицій практичних працівників органів прокуратури та МВС України, отриманих під час їх анкетування та інтерв'ювання щодо існуючих техніко-криміналістичних засобів, співробітниками Лабораторії створено принципово новий комплект науково-технічних засобів «Польова» мініфотолабораторія, що дозволяє співробітникам правоохоронних органів здійснювати фіксацію доказової інформації в «польових» умовах за допомогою звукозапису, відео- та фотозйомки, роздруковувати фотознімки високої якості, що відповідає рівню поліграфічного друку без застосування комп'ютерної техніки та електромереж, накопичувати, зберігати та копіювати звуко-, відеофайли та фотознімки на носії електронної

інформації без зниження їх якості. «Польова» мініфотолабораторія отримала позитивну оцінку під час її апробації в слідчих відділах та інших підрозділах МВС у Львівській області.

Науковцями Лабораторії запропоновано визначення криміналістичного алгоритму, який є системою послідовно виконуваних визначених законом обов'язкових положень і розроблених криміналістикою розпоряджень у вигляді рекомендацій, спрямованих на ефективне вирішення завдань з розкриття, розслідування і попередження злочинів.

Науково-практичні розробки співробітників Лабораторії захищені низкою охоронних документів. Зокрема, за період з 2004 по 2012 рр. отримано 3 патенти та 5 свідоцтв про реєстрацію авторського права на твори наукового характеру:

1. Шепітько В. Ю., Когут С. О. Пристрій для виміру швидкості балістичного об'єкта. – Патент на винахід № 78847 від 25.04.2007 р.

2. Дрюченко О. Я. Спосіб ідентифікації людини за параметрами мови. – Деклараційний патент на винахід № 63624 А Опубл. 15.01.2004 Бюл. № 1.

3. Шепітько В. Ю., Авдєєва Г. К. Автоматизоване робоче місце слідчого. – Свідоцтво № 22566 про реєстрацію авторського права на твір від 06.11.2007 р.

4. Шепітько В. Ю. Комплект науково-технічних засобів митника. – Свідоцтво № 24627 про реєстрацію авторського права на твір від 02.06.2008 р.

5. Шепітько В. Ю. Універсальний криміналістичний комплект слідчого. – Свідоцтво № 24628 про реєстрацію авторського права на твір від 02.06.2008 р.

6. Шепітько В. Ю. Валіза пожежного. – Свідоцтво № 24626 про реєстрацію авторського права на твір від 02.06.2008 р.

7. Шепітько В. Ю., Авдєєва Г. К. «Польова» міні-фотолабораторія. – Свідоцтво № 33553 про реєстрацію авторського права на твір від 02.06.2010 р.

8. Шепітько В. Ю., Фурса В. І. Спосіб формування суб'єктивного портрету „RAIPS-портрет” (комп'ютерного фотороботу). – Патент на корисну модель № 69248 від 24.04.2012 р.

З 2012 р. колектив Лабораторії здійснює дослідження в межах фундаментальної наукової теми «Інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції» за такими напрямками:

– розроблення теоретичних засад інноваційної діяльності щодо техніко-криміналістичного забезпечення роботи органів кримінальної юстиції;

– дослідження та аналіз інновацій в техніко-криміналістичному забезпеченні діяльності органів досудового розслідування;

– створення інноваційних техніко-криміналістичних засобів для органів кримінальної юстиції.

За час існування лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю» її співробітниками здійснювалися розробки новітніх техніко-криміналістичних засобів, їх комплектів, баз даних і комп'ютерних програм, автоматизованих робочих місць слідчого і судового експерта, які були продемонстровані науковцям та співробітникам правоохоронних органів України, Росії, Білорусії, Німеччини та інших країн більш ніж на 20 виставках.

На сьогодні в Лабораторії під керівництвом доктора юридичних наук, професора, дійсного члена (академіка) НАПрН України В. Ю. Шепітька працює 9 наукових співробітників, з них – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, головний науковий співробітник В. А. Журавель; провідний науковий співробітник, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Г. К. Авдєєва; старший науковий співробітник, кандидат юридичних наук В. В. Білоус; старший науковий співробітник, кандидат юридичних наук, доцент С. В. Веліканов; науковий співробітник, кандидат юридичних наук Д. В. Затенацький; молодший науковий співробітник, кандидат юридичних наук Н. В. Павлюк; науковий співробітник Л. І. Керик; молодший науковий співробітник М. О. Соколенко; молодший науковий співробітник Г. М. Гетьман.

За період 2012–2013 рр. співробітниками Лабораторії досліджено та проаналізовано сучасний стан інноваційної діяльності щодо техніко-криміналістично-

го забезпечення роботи органів досудового розслідування, виокремлено пріоритетні напрями роботи з розроблення інноваційних техніко-криміналістичних засобів для потреб органів кримінальної юстиції, завершено роботу над розробкою комп'ютерного алгоритму «Спосіб формування суб'єктивного портрету „RAIPS-портрет”» (комп'ютерного фотороботу), продовжено роботу з формування електронної бази знань «Практика слідчого» та електронної довідкової системи «Опис предметів», розпочато роботу зі створення електронної системи тестування щодо оцінювання рівня знань з криміналістики та спеціалізованих комплектів науково-технічних засобів з використанням сучасних інформаційних технологій.

Упровадження в практичну діяльність правоохоронних органів України новітніх криміналістичних засобів та інноваційних технологій, створених колективом лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю», безумовно сприятиме оптимізації їх діяльності.

Матеріал підготували:

В. Шепітько, завідувач лабораторії НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

Г. Авдєєва, провідний науковий співробітник НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник